

Валентина Третяк, д. е. н., професор
Юрій Скляр, к. б. н., доцент
Наталя Капінос, к. е. н.
Сумський національний аграрний університет

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ЗЕМЕЛЬНОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

Згідно статті 191 Земельного кодексу України [1] **моніторинг земель** - це «система спостереження за станом земель з метою своєчасного виявлення змін, їх оцінки, відвернення та ліквідації наслідків негативних процесів. У системі моніторингу земель проводиться збирання, оброблення, передавання, збереження та аналіз інформації про стан земель, прогнозування їх змін і розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень щодо запобігання негативним змінам стану земель та дотримання вимог екологічної безпеки».

Разом з тим, постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2017 р. № 639 «Про реалізацію пілотного проекту щодо проведення моніторингу земельних відносин та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» [2] запроваджено ще один термін «моніторинг земельних відносин». Згідно пункту 2 Порядку реалізації пілотного проекту щодо проведення моніторингу земельних відносин, **моніторинг земельних відносин** – «це систематичний збір, збереження, узагальнення та оприлюднення інформації про стан земельних відносин, яка надається суб'єктами інформаційної взаємодії, згідно з рекомендованим переліком даних та показників, які подаються в процесі інформаційної взаємодії для проведення моніторингу» [3].

Згідно статті 25 закону України «Про оцінку земель» [4] «моніторинг ринку земель здійснюється у складі моніторингу земельних відносин центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, на підставі відомостей Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень про ціну (вартість) земельних ділянок, ціну (вартість) інших речових прав на земельні ділянки, розмір плати за користування чужими земельними ділянками. Результати моніторингу ринку земель публікуються не менше одного разу на три місяці. Моніторинг ринку земель здійснюється у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України».

Законодавством України [5] введено також поняття «**моніторинг ґрунтів** на землях сільськогосподарського призначення, який є складовою частиною державної системи моніторингу довкілля і являє собою систему спостережень, збирання, оброблення, передавання, збереження та аналізу інформації про зміни показників якісного стану ґрунтів, їх родючості, розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо прийняття рішень про відвернення та ліквідацію наслідків негативних процесів».

Також в науковій літературі функціонують терміни «**моніторинг ринку земель**» та «**моніторинг землекористування**». В цьому зв'язку нами проведено дослідження тезаурусного каркасу напрямів розвитку термінів «моніторинг земель», «моніторинг

земельних відносин», «моніторинг землекористування», «моніторинг ринку земель» у світовій практиці (табл.).

Як свідчать дані табл. у світовій практиці термін **моніторинг земель** вживається майже в 6,5 тис. разів частіше (**5 900** млн) ніж моніторинг землекористування (440 млн) та майже 18 разів ніж моніторинг земельних ресурсів (364 млн). В той же час в Україні моніторинг земель вживається більш як у 2 рази менше (0,4 млн) ніж моніторинг землекористування (0,9 млн) та майже в 2 рази менше ніж моніторинг земельних ресурсів (0,8 млн). Однак, найбільш вживаним станом на грудень 2021 р. в Україні є термін «**земельний моніторинг**» (**4,8** млн раз). У світовій практиці термін «Land monitoring» займає одне із провідних місць (**5 220** млн. **запитів**). Відповідно, постає питання дослідження поняття та сутності термінів «моніторинг земель», «моніторинг землекористування» та недавно запроваджений термін «моніторинг земельних відносин» і узагальнюючого «земельний моніторинг».

Таблиця. Тезаурусний каркас напрямів розвитку термінів «моніторинг земель», «моніторинг земельних відносин», «моніторинг землекористування»

Мовні фрейми та категорії	Згадування в Google, <i>тис.</i>
Моніторинг земель Monitoring of lands	421 5 900 000
Моніторинг земельних ресурсів Monitoring of land resources	816 364 000
Моніторинг земельних відносин Monitoring of land relations	538 429 000
Моніторинг землекористування Land use monitoring	912 440 000
Моніторинг ринку земель Land market monitoring	245 136 000
Моніторинг ґрунтів Soil monitoring	2 100 308 000
Земельний моніторинг Land monitoring	4 820 5 220 000

Джерело: Google (гґл) – назва однієї з найпотужніших пошукових систем у Всесвітній мережі інтернет.

Актуальність моніторингу земель обумовлена тим, що рівень екологічно допустимого на землю у ряді регіонів країни перевищено, існує реальна загроза повного виснаження та забруднення земель. Серйозну небезпеку становлять опустелювання земель, ерозія ґрунтів, виснаження родючого шару, засолення земель, заболочування та перезволоження земель, деградація пасовищ та сінокосів, масове підтоплення земель, техногенне забруднення земель.

Моніторинг земель реалізує *три основні функції*, притаманні будь-якому моніторингу: *спостереження, оцінка, прогноз*. *Спостереження* полягає у зборі інформації про джерела природних та антропогенних впливів на об'єкт, про реакцію навколишнього природного середовища на дію цих джерел, а також про стан здоров'я та життєдіяльності населення. *Оцінка* передбачає визначення можливої шкоди від природних та антропогенних впливів на об'єкт, визначення можливих резервів для подолання наслідків негативних процесів та впливів, а також визначення оптимальних способів людської діяльності як з економічної, так і з екологічної позиції. *Прогноз* передбачає виявлення оптимальних способів усунення причин та умов можливих негативних змін у стані земель.

Згідно статті 15⁻¹ земельного кодексу України [1] «ведення моніторингу земель відноситься до повноважень центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин», станом на 2022 р. це Держгеокадастр України. На жаль, за всі роки земельної реформи цей орган виконавчої влади так і не зміг створити систему моніторингу земель, яка на наш погляд повинна включати (рис.): державний моніторинг, самоврядний та громадський моніторинг.

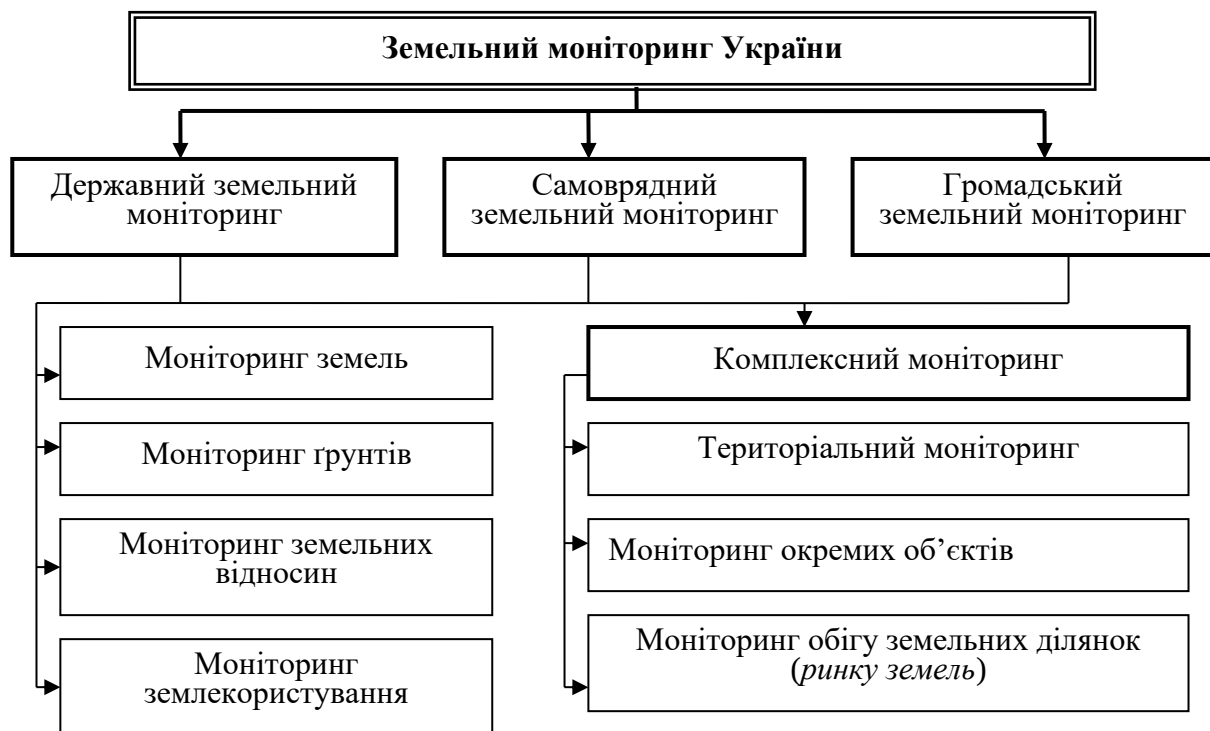

Рис. Система земельного моніторингу в Україні.

Земля, у т. ч. земельні ресурси, як частина навколишнього природного середовища є необхідною складовою для життєдіяльності людини. З метою відстеження та оцінки стану земель, земельних ресурсів, земельних відносин, землекористування та ринкового обігу земельних ділянок повинна бути створена *система земельного*

моніторингу (як складова частина національного моніторингу навколишнього природного середовища та соціально-економічних процесів).

Під час земельного моніторингу виявляються такі процеси: еволюційні (пов'язані з природно-історичними процесами розвитку); циклічні (пов'язані з сезонними, річними та іншими періодами змін природного та соціально-економічного характеру); антропогенні (пов'язані з діяльністю людини); надзвичайні ситуації (пов'язані з небезпеками для життєдіяльності людей).

Із приведених видів земельного моніторингу новим видом є *моніторинг землекористування*, який представляє *систему спостереження, оцінки та прогнозу процесів змін форм землекористування, розмірів землеволодінь та землекористувань, дотримання режиму вимогам сталого (збалансованого) землекористування, методів екологічно раціонального використання земель з метою своєчасного виявлення змін, їх оцінки небезпеки, відвернення та ліквідації наслідків негативних процесів*. Методологія та інституціональне забезпечення комплексного та моніторингу землекористування потребують більш поглиблених подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Земельний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2017 р. № 639 «Про реалізацію пілотного проекту щодо проведення моніторингу земельних відносин та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/639-2017-%D0%BF#Text>.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2017 р. № 639 «Про реалізацію пілотного проекту щодо проведення моніторингу земельних відносин та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/639-2017-%D0%BF#Text>.
4. Закон України «Про оцінку земель». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-15#Text>
5. Наказ Міністерства аграрної політики України від 26.02.2004 N 51 «Про затвердження Положення про моніторинг ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0383-04#Text>.